

Valoch, Karel

Nové poznatky o paleolitu v Československu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1977-1978, vol. 26-27, iss. E22-23, pp. [7]-25

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109275>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KAREL VALOCH

NOVÉ POZNATKY O PALEOLITU V ČESKOSLOVENSKU

Velký rozmach bádání o nejstarším osídlení našich zemí, který započal po osvobození, přinesl zcela nový, rozsáhlými výzkumy podložený pohled na nejdější údobí vývoje lidské kultury na území ČSSR. Souhrn těchto výsledků za období více než dvaceti let jsem podal v roce 1969 (Valoch 1969a). V roce 1971 předložili J. Bárta a L. Bánesz přehled stavu bádání o paleolitu na Slovensku a současně vytýčili řadu otázek, na něž je žádoucí zaměřit další výzkum (Bárta, Bánesz 1971). Na podnět doc. dr. V. Podborského vznikl tento příspěvek, v němž mají být shrnuty nově získané poznatky, rozšiřující podstatně dosavadní vědomosti a názory. Mnoho nových materiálů není dosud publikováno a děkuji zejména dr. J. Fridrichovi a dr. S. Venclovi za ústní informace i za umožnění prohlídek sbírek i lokalit.

Starý paleolit

Poválečné objevy F. Proška a K. Žebery přinesly prvé nesporné stratigrafické i typologické doklady existence starodávných artefaktů, čímž byl překonán do té doby vládnoucí názor K. Absolona, popírající přítomnost lidí v údobích starého a středního paleolitu na našem území. V roce 1969 bylo možno konstatovat, že nejstarším nalezištěm kamenných nástrojů je Stránská skála u Brna, dobře datovaná pomocí bohaté fauny mladobiharského typu do cromeru (günz-mindelského interglaciálu); obdobná zvířena spolu s tehdy ojedinělým artefaktem byla známa z Přezletic u Prahy. Poněkud mladší se jevilo velmi početné osídlení Čech (konec mindelu, mindelrisský interglaciál), doložené valounovými nástroji (bohémien K. Žebery), a pouze izolované, nestratifikované nálezy svědčily o přítomnosti pěstních klínů acheulského okruhu v Čechách.

Pro úsek starého paleolitu došlo v uplynulých letech snad k nejdůležitějším objevům. Především v Čechách byly zahájeny dva dlouhodobé systematické výzkumy na lokalitách, jejichž význam již nyní přesahuje hranice naší vlasti. V Přezleticích došlo k výzkumu ve spolupráci Ústředního ústavu geologického (dr. O. Fejfar) a Archeologického ústavu ČSAV (dr. J. Fridrich); spolu s početnou mladobiharskou faunou byla získána větší kolekce kamenných nástrojů vyrobených z místního buližníku a kře-

mene, dále opracované či opotřebené zvířecí kosti a fragment lidského (?) zubu (Fejfar 1969; Fridrich 1972a, 1976).

Druhý výzkum AÚ ČSAV (dr. J. Fridrich) se soustředil na „Písečný vrch“ u Bečova (okres Most), který jako zdroj křemencové suroviny byl osídlen v různých fázích paleolitu a patří mezi prvohradé lokality v ČSSR. Půdní komplex jednoho tamního profilu (Bečov I B) se podařilo pomocí paleopedologické analýzy (mikromorfologie půdní struktury) určit jako braunlehm¹ cromerského stáří (Fridrich—Smolíková 1976); byla z něj získána hojná křemencová industrie.

Na cromerské lokalitě Stránská skála u Brna byly výzkumem do roku 1972 objeveny další nástroje z místních rohovců. V osteologických materiálech z předválečných výzkumů na této lokalitě byl zjištěn zajímavý zlomek obratle elefantida, na kterém jsou patrné paprskovitě uspořádané záměrně provedené rýhy, související zřejmě nikoli s běžnou profánní činností (ořezávání kůže či masa, porcování zvířete), nýbrž představující snad jeden z nejstarších známých projevů nadstavbové sféry (Valoch 1972a).

Kamenné industrie všech těchto tří lokalit jsou si podobné v tom, že jsou — až na nepatrné výjimky — zhotoveny z úlomků místních hornin, někdy nevalné štípatelnosti (Přezletice), takže jejich typologická klasifikace není snadná. J. Fridrich rozeznává v Přezleticích a v Bečově archaické tvary pěstních klínů (protobifaces), sekáčovitě nástroje (choppers) různých typů, ovšem zhotovené z bloků a nikoli z valounů, dále různá drásadla a jiné typy převážně na úlomcích. Předložil jejich statistické vyhodnocení podle listiny typů M. D. Leakeyové, vytvořené pro východoafrický oldovan, a rází pro ně název přezleticien (Fridrich 1976).

Aplikací nových fyzikálních metod pro datování pleistocénu se podařilo pro Stránskou skálu a pro Přezletice získat jisté hodnoty zařazující obě lokality do průběhu starého pleistocénu. Paleomagnetická měření prováděná Geofyzikálním ústavem ČSAV ukázala, že spodní část profilu suťovým kuzelem na Stránské skále leží pod hranicí Brunhes/Matuyama, avšak před fází Jaramillo, tedy v údobí inverzní polarity mezi 700—890 tisíci léty, stejně jako zkoumaná část profilu v Přezleticích (750—890 tisíc let; Bucha et al. 1975). Vzhledem k tomu, že údobí cromeru se jeví jako dlouhotrvající perioda složená ze tří lesních a dvou stepních fází, v jejíž mladší třetině probíhá pravděpodobně změna polarity B/M, patří obě naleziště do starších dvou třetin cromeru. Přesná pozice další cromerské lokality, Bečova I B, je zatím neznámá.

Také poznatky o valounových industriích se podstatně rozšířily. Při svých terénních pracích zjistil K. Žebera řadu nových nalezišť, zejména v jižních Čechách (nepublikované sbírky ústavu Anthropos MM), jimiž se sídelní oblast této skupiny starého paleolitu značně rozšiřuje. Také její stáří se posouvá dozadu, jak nasvědčují první artefakty ze Suchdola u Prahy (Fridrich 1976, 12), pocházející z braunlehmů cromerského stáří (Smolíková 1975).

Na Moravě byly dříve známy jen ojedinělé, někdy dosti problematické valounové nástroje; nyní mohly být doplněny nejen novými, dobře strati-

¹ Německý termín „Braunlehm“ je převzat v naší odborné literatuře jako název určitého typu staropleistocénních půd.

fikovanými artefakty z cihelen, např. Červený kopec a Růženin dvůr v Brně (Valoch 1977a), ale také bohatými kolekcemi nasbíranými na místech s koncentrovaným výskytem typických sekáčů i úštěpů; za jejich objev vdčíme sběratelské a průzkumné činnosti V. Effenbergera. Jde o několik lokalit v širším okolí Přibic (okres Břeclav), z nichž dvě (Mušov, Ivaň) skýtají možnosti stratifikace artefaktů. Kolekce z první koncentrace (Přibice I), uložená v Regionálním muzeu v Mikulově, je předběžně publikována (Valoch 1977b). Typologicky jsou si všechny celky podobné: Naprosto v nich převládají jednocílicí sekáče (choppers), dvoucílicích sekáčů je poměrně velmi málo, ojedinělá jsou jádra a otloukače. Malý počet úštěpů je asi do značné míry zapříčiněn výběrem při sběru. Všechny artefakty z povrchových sběrů jsou totiž velmi silně eolicky zaobleny, takže úštěpy jsou od přirozených úlomků těžko rozeznatelné. O časovém zařazení těchto industrií si bude možno vytvořit představu až po vyhodnocení všech geologických a pedologických poznatků; předběžně se však domnívám, že i zde můžeme počítat s jejich cromerským stářím.

Oblast Bečova poskytla ještě další neobyčejně významnou novinku. V prostoru pod Písečným vrchem na lokalitě Bečov IV zjistil J. Fridrich rozsáhlou dílnu křemencových nástrojů, mezi nimiž vyniká několik výrazných pěstních klinů typu starého acheulénu. Bohatá průvodní industrie je zhotovena clactonoidní technikou a obsahuje četná drásadla i jiné typy. Je to prvá lokalita acheulénu v ČSSR a zatím nejvýchodnější ve střední Evropě (nepublikováno, informace J. Fridricha). Je však možné, že do okruhu acheulénu budou patřit také povrchové sběry archaických křemencových nástrojů ze severních Čech (sběry J. Svobody, 1977, ze Stvolínka u České Lípy a sběry J. Černohouze z Bělé u Turnova).

Problematikou valounových industrií, i když v jistém negativním či aspoň kritickém smyslu, se zabývá i zajímavý příspěvek S. Vencla (1976a), který zjistil sekáčovitě nástroje v jámách ze starší až střední doby bronzové u Chramostku (okres Mělník). Tato práce potvrzuje, že jednoduché, z valounů vyrobené nástroje typu sekáčů byly používány během celého pravěku. Jsou známé z mladého paleolitu (Dolní Věstonice, Předmostí, Hostím; Vencl 1969), z konečného paleolitu a časného neolitu (např. střední a jihovýchodní Asie), z kultur Paleoaustralánů a Paleoindiánů. Klasifikace podobných nálezových celků do starého paleolitu nemůže být tedy opřena jen o morfologii a typologii artefaktů; u povrchových nálezů je to minimálně eolický obrus, který zajišťuje aspoň pravděpodobnost (v našich podmínkách) stáří vyššího než mladopaleolitického. Bezpečným důkazem je ovšem pouze uložení artefaktů ve středo- až staropleistocénních sedimentech.

Střední paleolit

V oblasti středního paleolitu, jehož počátky jsou totožné s rozšířením levalloiské techniky (užívání preparovaných štítových jader) v počátcích risského (saalského) zalednění, nemůžeme zaznamenat podobné pronikavé výsledky jako u paleolitu starého.

V prvé řadě tu opět musíme jmenovat Písečný vrch u Bečova, o němž byla v roce 1969 pouze stručná zmínka. J. Fridrich zde odkryl v prostoru A

souvrství středopaleolitických horizontů různého stáří. Nejhlubší z nich (asi z teplého údobí treene mezi zaledněními saale a warthe, tj. riss $1/2$) poskytl půdorys sídelního objektu obloženého kameny s ohništěm uvnitř. Bohatá industrie je předběžně označována jako protocharentien. Z interglaciálních a starowürmských poloh pocházejí industrie nevalloiské výrobní tradice, označované jako moustérien; ve starém würmu byl rovněž odkryt sídelní objekt s dílnou na výrobu nástrojů (Fridrich 1972b; Fridrich—Smolíková 1973).

Zjišťovací výzkum podnikl S. Vencel na vrchu Ládví v Praze-Ďáblicích na lokalitě objevené K. Zeberou, kde získal v superpozici zajímavou drobnotvarou, z křemenných oblázků štípanou industrii eemského a starowürmského stáří (Vencel—Smolíková 1974). Lokalita, na níž byly dále zjištěny artefakty i z mladších fází paleolitu, skýtá možnosti dalšího zkoumání a stává se jednou z nejvýznamnějších v Čechách. V Radimi u Kolína, odkud K. Zebera již dříve publikoval (Zebera 1958) první sběry, získal S. Vencel nové bohaté sběry křemenných nástrojů typologicky velmi rozmanitých a zjistil místa nadějná pro výzkum (ústní informace S. Vencela).

Na Moravě byl v roce 1976 ukončen výzkum jeskyně Kůlny u Sloupu (okres Blansko), zahájený v roce 1961; byla tu odkryta podrobná stratigrafie mladšího pleistocénu s devíti nálezovými horizonty středního paleolitu, zahrnujícími tři typologicky a technologicky odlišné technokomplexy: industrii s levalloiskými znaky výrobní techniky ve vrstvě 14 (Valoch 1970a), drobnotvarý komplex v souvrství 11 a středoevropský micoquien ve vrstvách 7c, 7a a 6a. — V oblasti Krumlovského lesa objevil V. Effenberger další povrchové lokality s archaickou středopaleolitickou industrií, obsahující dvoulící sekáče a různá drásadla, jakož i výraznou tendenci k vytváření prismatických jednopodstavových jader bez užití levalloiské techniky (Maršovice I, IV; Vedrovice VI, VII). Protože jde o soubory se složením typů nemajícím dosud obdoby, byly shrnuty pod nový název krumlovien (Valoch 1971b, 1976a). — Svou geografickou pozicí je zajímavý objev středopaleolitické industrie v Otčích na Ostravsku (Klíma 1974a).

Na Slovensku prováděl v letech 1966—1969 J. Bárta výzkum nové travertinové lokality Bojnice III v hradním příkopě. Deset zjištěných paleolitických horizontů pochází z mladší poloviny eemského interglaciálu, nalezená malakofauna ukazuje na postupné ochlazování klimatu. Kamenná industrie je drobnotvará, štípaná z oblázků křemene a jiných hornin, podobná kolekcím ze spišských travertinů (Gánovce, Ondrej, Behárovce); obsahuje drásadla, zoubkované a vrubované úštěpy, ojedinele i plošně opracovaný hrůtek. Ve svých přehledných pracích J. Bárta dále vyobrazil ukázký významného inventáře z Bojnic I — Prepoštské jeskyně, z Gánovců i Ondreje, které dosud podrobně publikovány nejsou (Bárta 1969, 1972a, 1974a).

Mladý paleolit

A. Starší fáze

Starší fáze mladého paleolitu zahrnuje technokomplexy szeletien a auri-gnacienu.

K problematice szeletien lze uvést jediný, avšak významný přínos. V roce 1969 bylo při úpravě terénu pro stavbu panelárny v Brně-Bohuni-

cích objeveno nové naleziště kamenných nástrojů ve vrstvě fosilní půdy. V průběhu dalších let byl při postupu prací zachráněn značný počet artefaktů spolu s četnými uhlíky a skrovnými zbytky zvířecích kostí. Obdobné nálezy byly zachraňovány i z blízkého profilu v cihelně na Červeném kopci. Celý soubor představuje industrii výrazně levalloiské výrobní techniky s menším počtem listovitých hrotů, s drásadly, škrabadly, rydly a zoubkovanými úštěpy, která typologicky reprezentuje nejstarší fázi szeletieny levalloiské facie. Tři vzorky uhlíků byly měřeny ve dvou fyzikálních laboratořích (Groningen a Cambridge) a poskytly data mezi 43.000 až 40.000 léty, což značí, že osídlení trvalo v konečné fázi starého würmu, v době, kdy se ještě ukládala spraš. V následujícím období prodělaly artefakty nepatrný posun a ve středowürmském interstadiálu hengelo² (podhradem) byla horní část spraší včetně nálezového horizontu přeměněna pedogenetickým procesem na půdňi typ. Celý materiál byl již komplexně zpracován (Valoch 1976b). Bohunice představují nejen prvou stratifikovanou a radiometricky datovanou stanicí szeletieny na Moravě (a fakticky v celé ČSSR), ale současně nejstarší soubor, který je již možno považovat za mladý paleolit, v Evropě.

Při zpracování velmi bohaté povrchové lokality szeletieny v Neslovicích (okres Brno-venkov) byl podán přehled tehdejších poznatků o szeletieny ve střední Evropě, bylo navrženo jeho třídění faciální (facie levalloiská a nevalloiská) i chronologické (tři vývojové stupně) a poukázáno na jeho pravděpodobný vznik ze středoevropského micoquienu pod vlivem aurignacieny (Valoch 1973).

Rozmanitější jsou opět výsledky týkající se aurignacieny. J. Fridrich (1973) shrnul řadu nových drobných kolekcí (Bečov, Holedeč, Koněprusy — jeskyně Zlatý kůň, Mutějovice „Na rybě“, Nesuchyně „Na předvrškách“ a „U palouku“) a prokázal do té doby neznámou existenci aurignacieny v Čechách. Pouze s klasifikací Jenerálky u Prahy do této skupiny nelze souhlasit; tamní čepelky s otupeným bokem a částečnou plošnou retuší ventrální strany dokládají nespornou příslušnost k okruhu gravettoidních industrií.

Na Moravě bylo jednak přikročeno ke zpracování a přehodnocení kolekcí ze sbírek ústavu Anthropos MM, jednak byly objeveny nové povrchové lokality, z nichž některé jsou neobyčejně bohaté. Všechny tyto poznatky umožnily vytvořit jako pracovní hypotézu nová typologická kritéria pro členění aurignacieny a rozvrhnout nový systém šesti vývojových stupňů (Valoch 1976c, d). Nově byly objeveny lokality: Stříbrnice (okres Uherské Hradiště; Klíma 1972), Lhotka (Z. Fišer), Milovice „Chřibsko“ (Z. Fišer, A. Zeman), Zdislavice „Vinohradčik“ (A. Zeman), všechny v okrese Kroměříž, dále Kupařovice (O. Svoboda) a Vojkovice (P. Gebauer) v okrese Brno-venkov a Brno-„Hády“ (J. Čoupek). Mimořádný význam pro proble-

² V archeologické literatuře se dosud objevují označení „göttweig“ a „paudorf“ pro středowürmské interstadiály hengelo (podhradem) a denekamp (stillfried B). Oba tyto termíny je nutno eliminovat, protože oba stratotypy na eponymních lokalitách svou geochronologickou pozicí neodpovídají předpokládanému würmskému stáří (srov. Valoch 1961, 1971c). Malakologické (V. Ložek) i geologicko-pedologické (J. Fink) výzkumy prokázaly, že oba půdňi typy (tj. göttweigský a paudorfský) pocházejí z různých mnohem starších interglaciálů (Fink 1976).

matiku aurignacienu má objev zcela nové oblasti s paleolitickým osídlením v okolí Bořitova (okres Blansko) v prostoru Boskovské brázdy, učiněný A. Štrofem. Na všech lokalitách tamní oblasti (Bořitov I–V, Býkovice I–IV, Černá Hora I, II a ojedinělé nálezy z okolních katastrů) vystupují aurignacoidní prvky spolu se středopaleolitickými micoquoidního rázu (Valoch 1977).

Ze sbírek ústavu Anthropos byly publikovány kolekce: Brno-Podstránská (střední aurignacien, stupeň IV, se silnou tradicí levalloiské techniky), Tvarožná (okres Brno-venkov; vyvinutý aurignacien, stupeň V, s převahou rydel, zejména kýlových a obloukových), Ondratice II – „Zadní hony“ (okres Prostějov; pozdní aurignacien, stupeň VI, s vlivy szeletieny v podobě listovitých hrotů; Valoch 1974a, 1975a, 1976d). Přehodnoceny musely být lokality Vedrovice I, II, III, dosud nepublikované (v roce 1969 oznámené jako tayacien typu Fontéchevade), které představují nejstarší stupeň I a Kupařovice pak stupeň II nového členění aurignacienu. Na lokalitách Vedrovice II a Kupařovice jsou prováděny terénní průzkumy za účelem získání podkladů pro stratigrafickou pozici industrií. B. Klíma podal předběžnou zprávu o zajímavé křišťálové industrii aurignacienu z Nové Dědiny (okres Kroměříž; Klíma 1975).

Otázkám aurignacienu na Slovensku se soustavně věnuje L. Bánesz. Zpracoval a vyhodnotil výsledky Proškova výzkumu v Barci u Košic, kde byly zjištěny zahloubené sídelní objekty z různých fází aurignacienu (Bánesz 1968a), dále podal ve více pracích podrobný přehled slovenského aurignacienu (1968b, 1976a), uvažuje o jeho vztahu k aurignacienu na Blízkém východě (1975, 1976b) a zařadil jej do rámce středoevropského aurignacienu (1976c).

B. Střední fáze

Ve střední fázi mladého paleolitu došlo v našich zemích k rozšíření industrií gravettoidního okruhu. Nejzávažnější pro toto období je výzkum B. Klímy v Předmostí u Přerova, kde byla zachycena ve svahu pod hřbitovem členitá stratigrafie würmských sedimentů s kulturní vrstvou obsahující kamenné i kostěné nástroje a vypálené hrudky hlíny; náleží pavlovieny a odpovídá zřejmě tzv. hlavní kulturní vrstvě předmosteckého sídliště. Vzorek spálených kostí z této vrstvy poskytl radiokarbonové datum blízké stáří sídliště v Dolních Věstonicích (Klíma 1973). Z pozůstalosti K. Absolona publikoval B. Klíma unikátní umělecký předmět, hliněnou plastiku rosomáka (uloženou nyní ve sbírkách ústavu Anthropos MM), jediný doklad této techniky umění z Předmostí (Klíma 1974c). Ze starých předmosteckých kolekcí byly také publikovány umělecké (kosti a mamutovina s ornamentální výzdobou) a ozdobné předměty (Valoch 1976e). Na sídlišti v Dolních Věstonicích pokračovaly záchranné práce a byly objeveny další hliněné plastiky zvířecích hlaviček (B. Klíma).

Z dřívějších výzkumů zpracoval B. Klíma osteologický i archeologický materiál z velké skládky kostí v Dolních Věstonicích (Klíma 1969a), dále stanice Petřkovice II (1969b) a Pavlov II (1976a), která se jeví typologicky i stratigraficky bližší Dolním Věstonicím než Pavlovu I. V Brně na Koněvově ulici byla zachráněna nevelká kolekce artefaktů, pocházejících zřejmě z pozdní fáze gravettoidního komplexu (Valoch 1975b).

Z okruhu slovenských gravettoidních industrií z lokality Moravany n. V. — „Podkovica“ pochází soška ženy z mamutoviny, objevená za války a vrácená koncem šedesátých let ze zahraničí na Slovensko; je to jedinečný doklad paleolitického umění na Slovensku (Bárta 1970a). Z moravských lokalit „Noviny“ a „Podkovica“ jsou typologicky významné hroty s vrubem kostjenkovského typu, na které J. Bárta (1970b) upozornil. Z východního Slovenska oznámil L. Bánesz (1976d) nová naleziště gravettoidních artefaktů.

C. Mladší fáze

Výzkum otevřeného magdalénského sídliště u Hostími v Českém krasu S. Vencl v uplynulých letech ukončil a připravuje publikaci jeho výsledků. Hostím je zřejmě zatím nejvýznamnější česká lokalita magdalénienů s bohatou kamennou industrií, v níž se objevuje značný počet valounových nástrojů (Vencl 1969), s fragmenty nástrojů kostěných i četnou faunou. Ze vzorku kostí bylo získáno radiokarbonové datum 12.420 ± 470 B. P., určující rámcově osídlení do böllingu (Vencl 1976b).

Z materiálů získaných F. Proškem v roce 1958 výzkumem jeskyně Děravé v Českém krasu publikoval B. Klíma (1971) rytinu kozorožce na břidličné ploténce. Děravá jeskyně je dosud nejbohatším nalezištěm magdalénského umění v Čechách, které poskytlo větší počet rytých plotének (nepublikováno). Na Písečném vrchu u Bečova zjistil J. Fridrich dílnu magdalénienů s mnoha jádry v různých stádiích opracování (Fridrich 1972b). Zajímavou studii o magdalénském umění střední Evropy uveřejnil J. Svoboda (1976), v níž provádí stylistický rozbor nálezů a uvažuje o smyslu paleolitického umění.

Závěrečné dvě etapy výzkumu jeskyně Kúlny, situované před jeskyní, se zabývaly osídlením magdalénienů a epimagdalénienů. Potvrdily již dříve získané stratigrafické poznatky o superpozici těchto fází ve vrstvách 6 a 5 (magdalénien) a 4 a 3 (epimagdalénien). Izolované ohniště uvnitř v jeskyni poskytlo radiokarbonové datum 11.590 ± 80 B. P., jakož i malou kolekci kamenných a kostěných artefaktů; pochází tedy z průběhu allerödu (Valoch 1974b).

Drobné blíže neklasifikovatelné mladopaleolitické nálezy byly oznámeny z Čech (Vencl 1971a) a ze Slezska z rukopisné pozůstalosti L. Jisla (1971).

Pozdní paleolit

Pozdní paleolit můžeme vymezit geochronologicky (mladší část allerödu, dryas 3; zasahuje asi ještě i do preboreálu) i typologicky industriemi navazujícími na magdalénien a předcházejícími vlastním tzv. mezolitu. O jeho poznání a členění se v Čechách zasloužil S. Vencl (1970a, b), který rozpoznal zásah severovýchodních skupin „Federmesser“ (industrie s obloukovitými nožíky) do severozápadních (Chabařovice, Sebusín, Komořanské jezero) a jižních (Ražice—Putim) Čech, odlišil epimagdalénien (Lhota, okres Písek) a stanovil samostatnou skupinu ostroměřskou, blízkou polskému tarnowienu. Typologické rozdíly mezi jednotlivými skupinami nejsou velké. Ve všech se objevují krátká, převážně ústěpová škrabadla (hojně tzv. tarnovská), tvořící charakteristický rys tohoto úseku paleolitu v celé Evropě. Ve

skupině „Federmesser“ je mj. doprovázejí obloukovitě otupené nožiky, v epimagdalénieniu místo nich vystupují hojně čepelky s otupeným bokem, někdy i příčně retušované, a vrtáčky. Okruh tarnowieniu (ostroměřská skupina) má obloukovitě otupených nástrojů nepatrný podíl, dominují tam škrabadla.

Na Moravě patří okruhu tarnowieniu (ostroměřské skupině) naše největší pozdněpaleolitická lokalita Tišnov-„Dřínová“, kde byly zjištěny také podlouhlé, mělce zahloubené sídelní objekty (Kos 1971), jakož i radiolaritová industrie ze Sadů u Uherského Hradiště (Valoch 1974). Je pravděpodobné, že také hrob objevený v roce 1949 V. Hrubým ve Starém Městě — „Na Valách“ (Jelínek 1956) v blízkosti ohniště s radiolaritovými artefakty, patřil této skupině (Valoch 1974c).

Jeskyně Kůlna je naší jedinou lokalitou, kde byl pozdní paleolit (epimagdalénien) zjištěn v nadloží předchozího magdalénieniu. Typologická shoda obou celků svědčí o jejich přímých genetických vztazích.

Na severním Slovensku objevil B. Novotný při výzkumu halštatského hradiska u Velkého Slavkova u Popradu v podložních hlínách radiolaritovou industrii s řapovými hroty šwiderského typu. Je to první doklad existence mazowského cyklu na našem území a proto velmi důležitý (ústní informace B. Novotného).

Konečný paleolit

V závěrečné fázi paleolitického vývoje (v tzv. mezolitu) byl v posledních létech uskutečněn jediný terénní výzkum, a to K. Sklenářem v Hoříně u Mělníka, kde byly zjištěny zahloubené sídelní objekty; podrobnější zpráva zatím uveřejněna nebyla (Sklenář 1967). S. Vencel shrnul nehojné nálezy z jeskyní Českého krasu (Vencel 1970c) a vypracoval z ekologického hlediska velmi zajímavou studii o topografické poloze nalezišť konečného paleolitu v Čechách, z níž vyplývá, že její závislost na blízkosti vodních toků a jezer není zdaleka tak kategorická, jak se dosud předpokládalo (Vencel 1971b).

Na Moravě byla publikována povrchově nasbíraná kolekce z Přibic (Valoch 1975) a byly zpracovány výsledky výzkumu (1959–1960) sídliště ve Smolíně, datovaného na 8.315 ± 55 let B. P. a pocházejícího tedy z boreálu (Valoch, v tisku).

Přehled slovenského konečného paleolitu podal J. Bárta (1972b).

Náčrt vývoje paleolitu v ČSSR

Prvé tlupy lovců a sběračů se na našem území objevily asi před tři čtvrtě miliónu let — a pravděpodobněji již mnohem dříve — v průběhu teplého cromerského údobí. Byli to lidé typu archanthropů (*Homo erectus*). Jejich přítomnost je dokumentována kamennými industriemi dvojího typu: valounovými (Suchdol, Přibice, Mušov) a úlomkovými (Stránská skála, Přezletice, Bečov). Mladší fáze valounových industrií (bohémien) z údobí holsteinu (M–R interglaciál) je zastoupena v Sedlci u Prahy, Mlázicích a na celé řadě českých povrchových lokalit, ojedinělými nálezy v moravských cihelnách a také v Mnešicích u Nového Mesta n. V. V Bečově I B

a v Přezleticích bylo zjištěno více vývojových fází úlomkových industrií (přezleticien) v superpozici v tomtéž profilu. Jejich statistické vyhodnocení dokazuje podle J. Fridricha jejich podobnost s východoafrickým oldovanem.

Pravděpodobně o něco později se objevuje v Čechách industrie dalšího technokomplexu: starý acheuléen (Bečov IV) s výraznými pěstními klíny a hojným průvodním inventářem nevalloiské výrobní techniky.

V průběhu risského glaciálu se projevuje také ve střední Evropě počátek rozvětveného vývoje (évolution buissonante F. Bordese 1950) středopaleolitických technokomplexů, charakterizovaný objevením se preparovaných štítových jader levalloiské techniky. Prvým dokladem tohoto rozvoje u nás je pravděpodobně spodní poloha profilu Bečov A (protocharentien), kladená do interrisského oteplení treene, v níž byl odkryt půdorys jednoho z nejstarších sídelních objektů v Evropě. V mladší polovině rissu (warthe) existují pravděpodobně na jižní Moravě v oblasti Krumlovského lesa zcela odlišné industrie valounového typu s hojnými dvoulícímí sekáči a progresivní nevalloiskou technikou. Jejich označení jako krumlovien nahrazuje dříve užívaný termín „tacyenien typu Fontéchevade“.

Eemský (R–W) interglaciál přináší další technologické i typologické varianty středního paleolitu. V první řadě to jsou drobnotvaré z oblázků štípané nevalloiské inventáře z vrstvy 11 v Kůlně, z Bojnic III, Gánovců, Ondreje aj. Při pokusu o jejich bližší klasifikaci byla vypracována hypotéza o existenci specifického středoevropského technokomplexu drobnotvaré oblázkové industrie, jehož počátek lze hledat v mladším cromeru na lokalitě Vértesszöllös (severní Maďarsko), pokračování pak v holsteinu v Bilzingsleben (NDR) a široký rozvoj v eemu. Vedle zmíněných stanic moravských a slovenských patří do téhož údobí Taubach a Rabutz (NDR). Pozdější vývojové fáze představují patrně Tata (Maďarsko), ovlivněná prvky micoquienu, Slánská hora, Jislova jeskyně, Předmostí II (výzkum K. Žebery). Podle nejdříve známé lokality tohoto typu byl podle D. Collinse (1968) pro celou skupinu navržen název taubachien (Valoch 1971a, c, 1976f). Tento středoevropský taubachien je svou náplní blízký jihofrancouzskému tacyenienu H. de Lumleye (1971, 355), podle něhož byl dříve nazýván „tacyenienu typu Baume-Bonne“, a pravděpodobně podobný východoevropskému zoubkovanému mikromoustérienu (Gladilin 1976). Naproti tomu J. Bárta označuje industrie ze slovenských travertinů za specifickou skupinu karpatského moustérienu (Bárta 1972a, 11; Bárta–Bánész 1971, 306).

Kromě tohoto taubachienu existují v průběhu eemu typologicky i technologicky odlišné, avšak buď chudé nebo dosud podrobně nepublikované celky: Kůlna – vrstva 14 s levalloiskou technikou, Lobkovice s diskoidními jádry, střední horizonty profilu A v Bečově (moustérien), spodní polohy v jeskyni Švédův stůl a Čertova pec, spodní poloha křemenné industrie z Prahy-„Ládví“ (blízká taubachienu?).

V údobí časněwürmských klimatických oscilací (amersfoort, brörup) se na Moravě objevují první náznaky vývoje středoevropského micoquienu (listovitý hrot a plochý klínek z vrstvy 9b v Kůlně; Valoch 1969b), jehož vrcholné stadium u nás představuje vrstva 7a v Kůlně, datovaná radiometricky na cca 45 000 B. P. Je to industrie bez levalloiské techniky, s četnými klínky, plošně retušovanými noži a drásadly. Z ní pocházejí kosterné zbytky neandertálce (pravá horní čelist, pravá temenní kost, izolované

zuby). Kůlenský micoquien, dosud jediný na našem území, byl dříve označován jako charentien s tradicí micoquienu; je součástí středoevropského okruhu početně zastoupeného zejména v jižním Německu a jižním Polsku.

V průběhu staršího würmu se pravděpodobně také dále vyvíjí taubachien; náležejí mu asi malé dříve zmíněné celky, kladené do závěrečných fází první poloviny würmu. Bohatý a významný inventář z Prepoštské jeskyně (Bojnice I) vykazuje asi jisté charentské prvky. Křemenná industrie ze svrchní polohy na vrchu „Ládví“ má podle S. Vencla shodné znaky se starším inventářem. Odlišný typ industrie představují bohaté sběry křemenných nástrojů z Radimi, jejichž stáří není zatím doložitelné. Moustérien nevalloiské facie pochází ze svrchní části bečovského profilu A. Do starého würmu patří ještě další drobné, blíže neklasifikovatelné kolekce (Otice, svrchní poloha ze Švédova stolu aj.). Zdá se, že naším nejmladším středním paleolitem je zoubkovaný moustérien z jeskyně Šipky, pocházející asi již ze středowürmského interstadiálu hengelo (podhradem).

K nástupu mladého paleolitu dochází na našem území poměrně velmi záhy a jsou jím ovlivněny ještě pozdní fáze středního paleolitu. Přechodní údobí — konec starého würmu a interstadiál hengelo — je z archeologického hlediska velmi komplikované a zdá se, že naše země mohou k jeho problematice poskytnout závažné materiály. Svého času jsem jako hypotézu vytyčil pět variant kontaktů industrií a tím i lidských populací středního a mladého paleolitu (Valoch 1972b):

1. Střední paleolit se dožívá nástupu mladého paleolitu, ke kontaktu však nedochází a stará tradice končí bez dalšího pokračování.
2. Ke kontaktu dochází, střední paleolit přejímá některé nové prvky, avšak na dalším vývoji se nepodílí.
3. Dochází ke smíšení obou skupin, jehož výsledkem je vznik nové mladopaleolitické industrie s trvale přežívajícími starobylými prvky.
4. Na smíšení se podílí také progresivní středopaleolitická složka, účastníci se na procesu leptolitisace.
5. Přímý, vlastní vývoj „čistého“ mladopaleolitického technokomplexu ze středopaleolitických základů.

Na našem území dokládá první variantu taubachien, jenž — jak se zdá — má ve svých závěrečných fázích méně mladopaleolitických typů než v eemských (v Kůlně 11 činí jejich podíl více než 10 %). Pravděpodobně se dožívá nástupu mladého paleolitu, nevykazuje však prvky jeho vlivu a mizí, aniž by zanechal v dalším vývoji své stopy.

Za příklad druhé varianty lze považovat zoubkovaný moustérien ze Šipky s vysokým podílem mladopaleolitických typů (téměř 15 %), avšak na bázi úštěpové moustéroïdní techniky, pocházející asi z údobí již rozvinutého mladého paleolitu.

Produktem třetí varianty je szeletien nevalloiské facie, v jehož nejstarší fázi (Jezeřany I) ještě výrazněji dominují archaické prvky včetně listovitých hrotů, které i v dalších stupních podmiňují úštěpový ráz industrií. Středopaleolitický kořen szeletienu je nutno hledat v okruhu micoquienu, v němž se velmi záhy objevují typické listovité hroty. Vzhledem k tomu, že micoquien ani ve své mladší fázi (Kůlna 7a) nemá takřka vůbec žádné mladopaleolitické typy, nelze předpokládat, že by szeletien byl výsledkem

Jeho vlastního neovlivněného vývoje. Mladopaleolitickou složku szeletieniu tvoří aurignacien.

Varianta 4. se týká také szeletieniu, avšak jeho levalloiské facie, v níž progresivní levalloiská technika již v nejstarší fázi vede k produkci úzkých čepelí (Bohunice, Brno-Líšeň-, „Čtvrtě“). Datování Bohunic dokládá, že počátky této facie leží ještě daleko před počátkem interstadiálu hengelo. Jejich geneze je proti nevalloiské facii komplikovanější o levalloiskou složku, která je micoquienu cizí a představuje asi další samostatný vliv.

Vlastním nositelem mladého paleolitu v našich zemích je aurignacien, jehož vznik a vývoj vyjadřuje varianta 5. Jeho charakteristickým, určujícím rysem je jeho technologie: bez znalosti a užití levalloiské techniky vytváří již v nejstarších fázích jednopodstavová prismatická jádra z takřka neupravených valounů. V jeho typologickém spektru dominují již od samého počátku škrabadla a rydla, středopaleolitické typy jsou zastoupeny jen v nepatrných podílech zpravidla zcela nevyhraněnými tvary drásadel.

Časný výskyt „čistého“ aurignacieniu již koncem starého Würmu, tedy před více než 40 000 lety, bude možno pravděpodobně doložit na lokalitách Vedrovice II a Kupařovice, které jsou v současné době zkoumány. Existence tak časného aurignacieniu umožnila nejen vznik variant 2.—4., ale také vznik smíšených industrií s převládající starobylou složkou typu Bořitova a Býčí skály (křemence). Větší příměs středopaleolitických prvků v některých celcích (Maloměřice-, „Občiny“, Křepice, Podstránská) není měřítkem ani chronologickým ani evolučním, ale je produktem kontaktu se středopaleolitickými skupinami a jejich tradicí, zanechávajícím své stopy po dlouhé doby v dalším vývoji.

Analogie tak časného výskytu čistého aurignacieniu je v nejnovější době doložena radiokarbonovými daty v jeskyni Bačo Kiro v Bulharsku (ústní informace B. Gintera, Kraków).

Původ aurignacieniu je asi nutno hledat ve středopaleolitických industriích typu krumlovienu, vykazujících obdobné technologické i typologické (spektrum nespecializovaných typů) znaky. Jako oblast vzniku aurignacieniu přichází v úvahu rozlehlé území východní části střední a jihovýchodní Evropy, zhruba mezi pohořími Balkánem, Karpatami a Alpami.

Na rozdíl od této koncepce vzniku szeletieniu a původu aurignacieniu se v pracích J. Bárty a L. Bánesze objevují tendence považovat szeletien za výsledek vývoje moustérienu typu Subalyuk nebo Tata (teze maďarských badatelů), příp. spojovat aurignacien s domácím taubachienem (Gánovce).

Délku trvání szeletieniu i aurignacieniu zatím přesně neznáme, je však pravděpodobné, že se dožívají oscilace stillfried B a tím nástupu gravetoidních industrií. Svědčí o tom stratigrafie szeletieniu v Rozdrojovicích a aurignacký inventář s gravetoidními prvky v Barci I, jáma 3, jakož i některé povrchové nálezy z Pomoraví (Bořšice).

Střední část mladého paleolitu je zahájena rozšířením gravetoidního technokomplexu kolem 29 000 let B. P. (podle dat z cihelny v Dolních Věstonicích). Jeho středisko na našem území je na Moravě a v Pováží na západním Slovensku; tyto industrie lze shrnout pod pojem pavlovienu, jehož nejmarkantnějším rysem jsou kostěné nástroje (lopatky, cylindrické hroty, nástroje z mamutích žeber, sekyry-kopáče ze sobích parohů), ozdoby a umělecké předměty (plastiky z pálené hlíny nebo řezané z mamutoviny,

ornamentálně zdobené kosti). V kamenném inventáři jsou nápadné drobnotvaré nástroje (pilečky, trojúhelníkovité hrůtky, úseče), hroty s otupeným bokem obdobné typu La Gravette a dlátkovité nástroje s ventroterminálním plochým vrubem, nazývané v zahraničí nože typu Kostjenki (Klíma 1976b). V této fázi se poprvé v paleolitu objevuje technika lámání čepelí při výrobě nástrojů (Valoch 1970b). V některých inventářích (Moravany n. V., Nitra-Cermán, Petrkovice) vystupují hroty s vrubem kostjenkovského typu, svědčící rovněž o vztazích k východní Evropě (Kozłowski 1976). Zda lokality české (Lubná, Jenerálka) a východoslovenské (Cejkov, Kašov) patří také pavlovienu nebo jinému okruhu gravettoidnímu, je zatím nejasné. Rovněž původ pavlovienu i ostatních příbuzných středoevropských skupin je neznámý a byly o něm vysloveny zcela protichůdné hypotézy (Grigorjev 1966, Valoch 1969c, Klíma 1976b, Kozłowski 1976).

Mladší část mladého paleolitu reprezentuje magdalénien v údobí pozdního glaciálu, jehož rozšíření je omezeno na Čechy a Moravu. Jeho západoevropský původ, dokumentovaný zejména v umění (realistické rytiny zvířat – Pekárna, Děravá jeskyně; stylizované plastiky žen – Pekárna; ornamentované kostěné kotoučky – Křížova jeskyně), se zdá být nesporný a není nikým popírán.

Také původ pozdněpaleolitických skupin je do značné míry jasný. Epimagdalénien navazuje na místní tradice magdalénienu. Skupina „Federmesser“ zasahuje na naše území ze severu. Świderská industrie z Velkého Slavkova stejně jako ojedinělý řapový hrot z Křížanovic (okres Vyškov; Valoch 1966) jsou součástí mazovienského cyklu na území Polska. Jen u industrií z okruhu tarnowienu (ostroměřská skupina) nelze zatím říci, jsou-li místního původu a které složky se na jejich vzniku podílely.

Konečný paleolit má zřejmě své kořeny v pozdním paleolitu, jednotlivé inventáře však patří různým typologickým okruhům. Slovenské lokality zapadají do rámce polských skupin (Sereď do pieńkowské a Barca I do komornické kultury podle S. K. Kozłowského, 1972), Smolín a Přibice vykazují tradici tarnowienu, jakož i prvky jihoněmeckého beuronieniu a polské komornické kultury. Nálezy české nejsou dosud tak podrobně zpracovány, aby mohly být přesně klasifikovány.

Dosud užívaný termín „mezolit“ neodpovídá ve svém původním významu ekonomicko-spoolečenské fáze přechodu od neproduktivního k produktivnímu způsobu hospodaření současnému stavu poznatků o tomto údobí, a proto se zdá být vhodnější název „konečný paleolit“ (Valoch 1975) a ne „epipaleolit“ ve smyslu současných francouzských badatelů. Označení „mezolit“ je nutno vyhradit skutečným přechodním stupňům v oblasti východního Středomoří ve smyslu definice tohoto pojmu u A. Laming-Emperairové (1966) a M. Brézillona (1969). V konečném paleolitu celé Evropy – s výjimkou Řecka (prekeramikum Thesálie) – neexistují nejmenší náznaky hospodářských změn spojených s neolitizací; ekonomika společnosti je dosud plně neproduktivní, spočívá na bázi lovu, rybolovu a sběru, jako ve všech předchozích fázích paleolitu.

Rozšířením lidu s páskovou keramikou, kterým byl zahájen ve Střední Evropě nástup neolitu v 5. tisíciletí př. n. l., byl ukončen vývoj paleolitu. Domnívám se, že lovci a rybáři konečného paleolitu se na našem území nejen tohoto historického zlomu dožili, ale že ještě na neúrodných písčitých

půdách podél řek a jezer žili po jistou dobu současně s prvými zemědělci, než byli touto novou civilizační vlnou a její progresivní ekonomikou pohlceni.

Společensko-historický obraz paleolitu

Výzkumy posledních let poskytly množství faktů umožňujících vyslovit nové hypotézy o vývoji různých paleolitických technokomplexů, o jejich vzájemných vztazích a rozšíření. Vyvrcholením tohoto studia je pak získání pohledu na historický vývoj pravěké společnosti v paleolitu. Prozatím pouze práce slovenských badatelů se hlouběji zabývaly těmito otázkami (Bárta 1974b, Bánesz 1976), neboť obsáhlá studie E. a J. Neustupných (1960) byla soustředěna převážně na údobí mladší. Určitý model společenského vývoje skýtají nejnovější marxisticky pojaté práce R. Feustela (1975, 1976), odrážející v nejširší míře archeologicky zjištěné skutečnosti.

Ekonomika celého údobí paleolitu tvoří jednotnou formaci neproduktivního hospodářství lovců a sběračů, přičemž se formy a prostředky lovu postupně zdokonalovaly a umožňovaly tak zvýšený přísun potravy pro stále narůstající populaci.

Můžeme předpokládat, že u tlup archanthropinů se již uplatnila přirozená dělba práce podle pohlaví: muži se věnovali lovu, který tvořil hlavní zdroj obživy, a ženy se zabývaly sběračstvím a opatrováním dětí. Kolektivně prováděný lov a spolupráce členů tlupy při nejrůznějších úkonech vyžadovaly dorozumívání řečí na dosti vyspělé úrovni.

U středopaleolitických paleanthropinů dochází zřejmě ke značnému rozvoji ve všech směrech. Morfologicky velmi variabilní okruh paleanthropinů (*Homo sapiens neandertalensis sensu lato*) se skládal z množství skupin s vlastními vzájemně odlišnými technologickými i typologickými tradicemi materiální kultury. Tyto skupiny neexistovaly izolovaně; jak antropologické tak i archeologické doklady svědčí o jejich vzájemných kontaktech, které je ovšem nutno posuzovat s přihlédnutím k faktorům času — několika desítek tisíc let trvání středního paleolitu. Jedině těmito kontakty lze vysvětlit rozvětvený, asi mozaikovitě probíhající vývoj jak člověka samotného, tak i jeho kultury. Jimi byl také umožněn vznik exogamních vztahů mezi skupinami. Hypoteticky musíme předpokládat, že v polymorfní skupině paleanthropinů docházelo k mísení forem v různém stadiu fyzického vývoje, tedy primitivnějších a pokročilejších, stojících již blíže stadiu neanthropinů. Pouze jako produkt takového styku mohl vzniknout szeletien nebo industrie typu Bořitova.

Setkávání skupin lidí nejen s odlišnými tradicemi ve své kultuře, ale i lišících se fyzicky v rámci rozlehlé variační šíře paleanthropinů, bylo zpravidla mírové, přátelské. Lovné zvěře nebyval nedostatek a přesně vymezená lovecká teritoria, která by musela být proti jiným skupinám hájena, asi nikdy neexistovala vzhledem k celkové relativně nepatrné hustotě osídlení. Přisuzovat lidem přirozený pud agresivity, jak to činí někteří západní etnologové, je nehistorické a antihumánní (Lorenzen—Schmidt 1975).

V průběhu středního paleolitu se počínají objevovat půdorysy sídelních objektů stavěných jak v jeskyních, tak i v otevřeném terénu (Sklenář 1975, 1976). Pohřby zesnulých s náznaky různých obřadů a počátky uměleckých

projevů svědčí o schopnosti abstraktního myšlení i o vyjadřování a sdělování abstraktních pojmů.

Neanthropiny (*Homo sapiens sapiens*) mladšího paleolitu byl ukončen fyzický vývoj člověka; nadále probíhal v korelaci s rozšiřující se činností mozku pouze rozvoj materiální a duchovní kultury člověka. Byla vytvořena rodová společnost, v níž kromě rodových občin existovala také párová (monogamní) rodina, vznikající patrně v důsledku péče o potomstvo. Exogamní vztahy byly nepochybně již pevně kodifikovány (srov. také Bárta 1974, 22) a tvořily základ vzájemných kontaktů družin. Používáním dokonalejších zbraní stoupla produktivita lovu, technologie výroby kamenných i kostěných nástrojů se dále zdokonalila. Vzniká bohaté umění různých stylů, odrážející sféru nadstavby (rozvinuté kultury s magií).

V konečném paleolitu se dožívá společnost lovců a sběračů, trávící 2–3 milióny let, svého konce; s materiální základnou neproduktivního hospodářství se hrouť také myšlenkový svět, kultury, magie i umění z ní vzniklé. Produktivní hospodářství neolitu si vytváří zcela nové společenské vztahy i nadstavbové jevy.

BIBLIOGRAFIE

Bánész L.:

- 1968a: Barca bei Košice – paläolitische Fundstelle. Bratislava.
 1968b: L'Aurignacien en Slovaquie. Rivista di Scienze Preistoriche XXIII, 3–31.
 1975: Problematika aurignacienu v Európe a na Blízkom východe. AR XXVII, 555–559.
 1976a: L'Aurignacien en Slovaquie. L'Aurignacien en Europe, 30–50. Colloque XVI du IX Congr. UISPP Nice.
 1976b: Quelques considérations sur L'Aurignacien en Europe et au Proche-Orient. L'Aurignacien en Europe, 178–200. Id.
 1976c: Prírodné prostredie, hospodárska základňa a materiálna kultúra aurignacienu strednej Európy. SIA XXIV, 5–82.
 1976d: Nové paleolitické lokality a nálezy na východnom Slovensku. AR XXVIII, 241–246.

Bárta J.:

- 1969: Osídlenie slovenských jaskýň v staršej dobe kamennej. Nové Obzory 11, 201–224.
 1970a: Paleolitická plastika Venuše z Moravian nad Váhom. Výtvarný život 15/9, 1–7.
 1970b: Sídlička zo staršej doby kamennej na okolí Moravian nad Váhom. Almanach Balneolog. múzea Piešťany, 31–40.
 1972a: Pravek Bojníc od staršej doby kamennej po dobu slovanskú. Muzeum Bojníc.
 1972b: Die mittlere Steinzeit in der Slowakei. Acta Praehistorica et Archaeologica 3, 57–76.
 1974a: Sídlička pračloveka na slovenských travertínoch. Nové Obzory 16, 133–175.
 1974b: K niektorým historicko-spoločenským otázkam paleolitu na Slovensku. SIA XXII, 9–32.

Bárta J. – Bánész L.:

- 1971: Výskum staršej a strednej doby kamennej na Slovensku. SIA XIV, 291–317.

Bordes F.:

- 1950: L'évolution buissonnante des industries en Europe occidentale. Considération théorique sur le Paléolithique ancien et moyen. L'Anthropologie 54, 393–420.

Brézillon M.:

- 1969: Dictionnaire de la Préhistoire. Paris.

Bucha V. — Horáček J. — Kočí A. — Šibrava V. — Ložek V.:

1975: Palaeomagnetic correlations of Pleistocene sediments of Central Europe. Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere, Report No. 2 on the Session in Salzburg, September 1974, 9—36. Praha.

Collins D. M.:

1969: Culture Traditions and Environment of Early Man. Current Anthropology 10/4, 267—316.

Fejfar O.:

1969: Human Remains from the Early Pleistocene in Czechoslovakia. Current Anthropology X/2—3, 170—173.

Feustel R.:

1975: Urgesellschaft. Weimar.

1976: Abstammungsgeschichte des Menschen. Jena.

Fink J. ed.:

1976: Exkursion durch den östlichen Teil des nördlichen Alpenvorlandes und den Donaauraum zwischen Krems und Wiener Pforte. Mitt. d. Kom. f. Quartärforschung d. ÖAW 1, 1—113.

Fridrich J.:

1972a: Staropaleolitická industrie staropleistocenního stáří v Přezleticích, okres Praha-východ. AR XXIV, 241—248.

1972b: Paleolitické osídlení v Bečově, okres Most. AR XXIV, 249—259.

1975: Počátky mladopaleolitického osídlení Čech. AR XXV, 392—442.

1976: The first industries from Eastern and South-Eastern Central Europe. Les premières industries en Europe, 8—23. Colloque VIII du IX Cong. UISPP, Nice.

Fridrich J. — Smolíková L.:

1973: K problematice stratigrafie paleolitického osídlení v Bečově, okres Most. AR XXV, 487—499.

1976: Starý pleistocén v profilu B, Bečov I (Lounské Středohoří). AR XXVIII, 3—17.

Gladilin V. N.:

1976: Problemy rannego paleolita vostočnoj Evropy. Kijev.

Grigor'jev G. P.:

1966: Kremsskaja, villendorfskaja i pavlovskaja kultury v srednej Evrope. Archeologija starogo i novogo sveta, 7—24. Moskva.

Jelínek J.:

1956: Homo sapiens fosilis ze Starého Města u Uherského Hradiště. ČMMB, sc. nat., 41, 139—196.

Jisl L.:

1971: Poznámky k poznání paleolitu ve Slezsku. Čas. Slezského muzea B/XX, 1—9.

Klíma B.:

1969a: Die große Anhäufung von Mammutknochen in Dolní Věstonice. Přírodovědné Práce ústavů ČSAV v Brně III/6, 1—52.

1969b: Petřkovice II, nová paleolitická stanice v Ostravě. AR XXI, 583—595.

1971: Schieferplatten mit Gravierungen aus der Déravá-Höhle in Böhmen. Arbeits- u. Forschungsberichte zur sächs. Bodendenkmalpflege 19, 9—15.

1972: Nová paleolitická stanice u Stříbrnic. ČMMB, sc. soc. LVII, 17—25.

1973: Archeologický výzkum paleolitické stanice v Předmostí u Přerova. PA LXIV, 1—23.

1974a: Paleolitické nálezy z Otice u Opavy. Archeologický sborník 9—21. Ostravské muzeum.

1974b: Archeologický výzkum plošiny před jeskyně Pekařnou. StAÚB II/1, 1—78.

1974c: Mladopaleolitická keramika z Předmostí. PA LXV, 229—240.

1975: Objev druhé křídlové paleolitické industrie na Moravě. Folia Fac. Sc. Nat. Univ. Purk. Brun. XVI/10, 125—127.

1976: Die paläolithische Station Pavlov II. Přírodovědné Práce ústavu ČSAV v Brně, X/4, 1—49.

1976b: Le Pavlovien. Périgordien et Gravettien en Europe, 128—141. Colloque XV du IX Congr. UISPP Nice.

Kos O.:

1971: Die Grabung auf der spätpaläolithischen Station Tišnov in den Jahren 1966 und 1967. ČMMB, sc. soc., 56, 9–52.

Kozłowski J. K.:

1976: Les industries à pointe à cran en Europe Centre Est. — Périgordien et Gravettien en Europe, 121–127. Colloque XV du IX Congr. UISPP Nice.

Kozłowski S. K.:

1972: Pradzieje ziem Polskich od IX do V tysiąclecia p. n. e. Warszawa.

Laming-Emperaire A.:

1966: Les chasseurs prédateurs du Postglaciaire et le Mésolithique. In: A. Leroi-Gourhan et al., La Préhistoire, 140–156. Paris.

Lorenzen-Schmidt K. J.:

1975: Sozialverhalten früher Menschengruppen nach den Befunden und in ethologischer und philosophischer Sicht. Arbeiten zur Urgeschichte des Menschen 1, 1–90. Hamburg.

Lumley-Woodyear H. de:

1971: Le Paléolithique inférieur et moyen du Midi méditerranéen dans son cadre géologique. Tome II. Gallia Préhistoire Suppl. V, 443 p. Paris.

Neustupný E. — Neustupný J.:

1960: Nástin pravěkých dějin Československa. Sborník Národního musea, A Historia, XIV/3–5, 95–221.

Sklenář K.:

1967: Střední doba kamenná (mesolit) v Čechách. ZČSSA IX/5, 45–60.

1975: Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: Problems of Interpretation. PA LXVI, 266–304.

1976: Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: An essay in Classification. PA LXVII, 249–340.

Smolíková L.:

1975: Reliktní braunlehm cromerského stáří v Suchdole u Prahy. Čas. pro mineralogii a geologii 20/4, 393–404.

Svoboda J.:

1976: Zur Problematik der magdalénienzeitlichen Kunst Mitteleuropas. Anthropologie XIV/3, 163–193.

1977: Paleolitická industrie ze Stvolínků I (okres Č. Lípa). AR (v tisku).

Valoch K.:

1961: Příspěvek ke stratigrafii mladšího pleistocénu. AR XIII, 571–580.

1966: Spätpaläolithische Stationen im Raum von Bučovice in Mähren. SPFFBU E 11, 5–14.

1969a: Das Paläolithikum in der Tschechoslowakei. Quaternary in Czechoslovakia, 69–149. Praha.

1969b: Das Mittelpaläolithikum mit Blattspitzen (Schicht 9b) aus der Höhle Kůlna bei Sloup in Mähren. ČMMB, sc. soc., LIII/LIV, 1968/1969, 5–30.

1969c: Über einige Entwicklungsfragen des mitteleuropäischen Jungpaläolithikums. AR XXI, 342–354.

1970a: Early Middle Palaeolithic (Stratum 14) in the Kůlna Cave near Sloup in the Moravian Karst, Czechoslovakia. World Archaeology 2/1, 28–38.

1970b: Die Mikrolithen-Kerbruchtechnik im Pavloviem von Dolní Věstonice (Mähren). Germania 48, 109–112.

1971a: Les Paléolithiques inférieur et moyen en Europe Centrale. Actes du VIII Congr. UISPP, tome I, 27–40. Beograd.

1971b: Eine mittelpaläolithische Industrie von Maršovice I in Südmähren (ČSSR). Anthropologie IX/1, 29–47.

1971c: Der zeitliche und kulturelle Ablauf des Altwürms in Mitteleuropa. AR XXIII, 716–724.

1972a: Gab es eine altpaläolithische Besiedlung der Stránská skála? Anthropos 20, N. S. 12, 199–204.

1972b: Rapports entre le Paléolithique moyen et le Paléolithique supérieur en Europe Centrale. Origine de l'Homme moderne, 161–171. UNESCO Paris.

- 1973: Neslovice, eine bedeutende Oberflächenfundstelle des Szeletiens in Mähren. ČMMB, sc. soc., LVIII, 5–76.
- 1974a: Podstránská, eine Oberflächenstation des Aurignacien in Brno-Židenice. ČMMB, sc. soc., LIX, 5–42.
- 1974b: Eine datierte Feuerstelle des Magdaléniens in der Kůlna-Höhle bei Sloup im Mähr. Karst. Anthropozoikum 10, 111–130.
- 1974c: Eine spätpaläolithische Industrie aus Sady bei Uherské Hradiště in Südmähren. SPFFBU E 18–19, 1973/1974, 111–124.
- 1975a: Ein spätes Aurignacien in Mähren. ČMMB, sc. soc., LX, 23–44.
- 1975b: Paleolitická stanice v Koněvově ulici v Brně. AR XXVII, 3–17.
- 1975c: Eine endpaläolithische Industrie von Přebice (Bez. Břeclav) in Südmähren. ČMMB, sc. soc., LX, 45–78.
- 1976a: Neue mittelpaläolithische Industrien in Südmähren. Anthropologie XIV/1–2, 55–64.
- 1976b: Die altsteinzeitliche Fundstelle in Brno-Bohunice. StAÚB IV/1, 1–120.
- 1976c: L'Aurignacien en Moravie. L'Aurignacien en Europe, 112–123. Colloque XVI du IX Congr. UISPP Nice.
- 1976d: Das entwickelte Aurignacien von Tvarožná bei Brno. ČMMB, sc. soc., LXI, 7–30.
- 1976e: Ornamentale Gravierungen und Ziergegenstände von Předmostí bei Přerov in Mähren. Anthropologie XIII/1–2, 81–91.
- 1976f: Un groupe spécifique du Paléolithique ancien et moyen d'Europe Centrale. L'évolution de l'Acheuléen en Europe, 86–91. Colloque X du IX Congr. UISPP Nice.
- 1977a: Neue alt- und mittelpaläolithische Funde aus der Umgebung von Brno. Anthropozoikum 11, 93–112.
- 1977b: První staropaleolitické valounové industrie z jižní Moravy. AR XXIX, 481–486.
- 1977c: Neue frühjungpaläolithische Fundstellen in der Umgebung von Brno. ČMMB sc. soc., LXII, 7–27.
- Die endpaläolithische Siedlung in Smolín. StAÚB (v tisku).

Vencl S.:

- 1969: Zu den Grobgeräten des Jungpaläolithikums bis Neolithikums. JfMV 53, 167–177.
- 1970a: Das Spätpaläolithikum in Böhmen. Anthropologie XVIII/1, 3–70.
- 1970b: Die böhmische Fazies des Federmesser-Gruppen. Fundamenta A/2, 375–381. Köln.
- 1970c: Mesolitické osídlení Českého krasu. AR XXII, 643–657.
- 1971a: Několik paleolitických lokalit z Čech. AR XXIII, 649–668.
- 1971b: Topografická poloha mesolitických sídlišť v Čechách. AR XXIII, 169–187.
- 1976a: Příspěvek k poznání holocenní valounové industrie. AR XXVIII, 66–82.
- 1976b: Radiocarbonové datum pro magdalénien z Hostimi. AR XXVIII, 424.

Vencl S. – Smolíková L.:

- 1974: Ke stratigrafii osídlení vrchu Ládví v Praze-Ďáblicích. AR XXVI/6, 561–574.

Žebera K.:

- 1958: Československo ve starší době kamenné. Praha.

НОВЫЕ СВЕДЕНИЯ О ПАЛЕОЛИТЕ ЧЕХОСЛОВАКИИ

В настоящей работе резюмируются новые сведения о чехословацком палеолите, полученные после выпуска последней работы автора настоящей статьи (Валох 1969).

Самые выдающиеся результаты относятся к периоду древнего палеолита, исследования которого происходят на местонахождениях кромерского периода (Пржезлетиче вблизи Праги — О. Фейфар, Я. Фридрих, „Писечны врх“ вблизи Бечова в северо-западной Чехии — Я. Фридрих и Странска скала в г. Брно). Во всех случаях дело касается орудий, сделанных из обломков местной горной породы. Пржезлетиче и Странска скала могли быть при помощи палеомагнетического метода отнесены в эпоху Brunhes инверсионной полярности. Со времени кромерского периода происходят также галечные орудия из Сухдола недалеко от Праги. В южной Моравии были найдены богатые местонахождения галечных орудий, находящиеся на поверхности (Пржибице), а также и дающие возможность стратиграфических позиций находок (Мушов, Ивань). В области Бечова была найдена первая чехословацкая индустрия ашеля древнего периода (Я. Фридрих).

К периоду среднего палеолита можно отнести опять „Писечны врх“ вблизи Бечова, где было установлено несколько горизонтов. В одном из них был открыт план селищного объекта, а в другом — мастерская для изготовления каменных инструментов. Важным местонахождением стала вершина „Ладви“ в Праге, где С. Венцл провел исследования изыскательного характера. В южной Моравии была обозначена на основании богатых находок на поверхности новая группа — krumlovien.

В древнем фазисе верхнего палеолита были получены для селета фальсес леваллуа из Богумиц (г. Брно) три радиокарбоновые даты периода 40 000—43 000 лет В. Р. В Чехии были получены первые находки ориньяка (Я. Фридрих), восточнословацкому ориньяку посвятили несколько работ Л. Ванес. Моравский ориньяк был обогащен открытием ряда местонахождений на поверхности; на основании их типологии и предлагаемой стратиграфической позиции тех, которые считаются самыми древними, было предложено новое деление ориньяка, состоящего из шести стадий.

Среднего фазиса, представляющего орудия граветского круга, касалось выдающееся исследование в Пржедмости (Б. Клима), подобно как и продолжающиеся спасательные работы на поселении в Долних Вестоницах. Результаты некоторых прежних исследований были опубликованы (Б. Клима).

В период более позднего фазиса верхнего палеолита, мадлена, проводились исследования только в Чехии. Исследования поселения вблизи Гостими в Чешском крае, относящиеся к периоду бэлинг, были уже закончены (С. Венцл). На поселении „Писечны врх“ около Бечова была найдена мастерская с многочисленными нуклеусами. Результаты прежних исследований перед пещерой „Пекарна“ публиковал В. Клима.

Палеолит позднего периода изучался главным образом в Чехии („Federmessergruppe“, „эпимадлен“, „остромержская группа“; С. Венцл). В Моравии производилось спасательное исследование в г. Тишнов — „Држинове“ (О. Кос) и вновь было найдено новое поселение на поверхности Сады. В Словакии, впервые с Чехословакии, была найдена индустрия с наконечниками с черешком швидерского типа (Велки Славков вблизи г. Попрад; Б. Новотны).

Последнему фазису палеолита („мезолита“) было посвящено только исследование в Горжожне вблизи г. Мелник в Чехии (К. Скленаж) Поселение в Смолине (Моравия) относятся к бореалу.

Следующая глава знакомит с развитием палеолита в ЧССР и описывает проблематику и отношения отдельных стадий и групп. В заключительной главе сделана попытка изобразить период палеолита с точки зрения общественно-исторического аспекта, ссылаясь на самые новые марксистские работы (R. Feustel).

Перевел Алеш Бранднер

NEUE ERKENNTNISSE ÜBER DAS PALÄOLITHIKUM DER TSCHECHOSLOWAKEI

In dieser Arbeit werden neue, seit der letzten erschienen Übersicht des tschechoslowakischen Paläolithikums (Valoch 1969a) erzielten Erkenntnisse zusammengefaßt.

Die bedeutendsten Ergebnisse können im Abschnitt des Altpaläolithikums verzeichnet werden, welches große an cromerzeitlichen Fundstellen laufende Grabungen [Přezletice bei Prag (O. Fejfar, J. Fridrich), „Písečný vrch“ bei Bečov in NW-Böhmen (J. Fridrich), Stránská skála bei Brno] betreffen. In allen Fällen handelt es sich um Artefakte, die aus Trümmerstücken anstehender Gesteine hergestellt wurden. Přezletice und Stránská skála konnten in die Epoche der inversen paläomagnetischen Polarität Brunhes bestimmt werden. Ebenfalls aus dem Cromer stammen Geröllgeräte von Suchdol bei Prag. In Südmähren wurden reiche Fundplätze mit Geröllgeräten entdeckt, die teils oberflächlich aufgesammelt wurden (Přibice), teils die Hoffnung eine stratigraphische Position der Funde zu ermitteln aufweisen (Mušov, Ivaň). Im Raume von Bečov entdeckte J. Fridrich auch die erste Industrie eines quarzitisches Altacheuléens in der ČSSR.

Für den Abschnitt des Mittelpaläolithikums ist es wieder „Písečný vrch“ bei Bečov mit mehreren Horizonten, in denen ein Hüttengrundriß und ein Atelier festgestellt wurden. Als eine wichtige Fundstelle erwies sich die Höhe „Ládvi“ in Prag, wo S. Vencel eine Probegrabung durchführte. In Südmähren wurde eine neue als Krumloviens bezeichnete Gruppe an reichen Oberflächenfunden umrissen.

In der älteren Phase des Jungpaläolithikums konnten für das Szeletien der Levallois-Fazies von Brno-Bohunice drei RC-Daten von 40 bis 43 Tausend Jahren B. P. gemessen werden. In Böhmen wurden erste Aurignac-Funde bekannt gegeben (J. Fridrich), dem ostslowakischen Aurignacien widmete L. Báñez mehrere zusammenfassende Studien. Das mährische Aurignacien wurde durch zahlreiche neuentdeckte Oberflächenfundstellen bereichert; aufgrund der Typologie und der vermuteten stratigraphischen Position der als ältesten aufgefaßten Stationen wurde eine neue sechsstufige Gliederung des Aurignacien vorgelegt.

Die mittlere, gravettoide Industrien umfassende Phase betrifft die wichtige Grabung von Předměstí (B. Klíma); in Dolní Věstonice werden Notarbeiten auf dem großen Siedlungsplatz fortgesetzt. Die Ergebnisse einiger früherer Grabungen wurden veröffentlicht (B. Klíma).

Die jüngere jungpaläolithische Phase, das Magdalénien, wurde nur in Böhmen erforscht. Die Grabung einer offenen Siedlung bei Hostín im Böhmischem Karst, die ins Bölling datiert werden konnte, wurde abgeschlossen (S. Vencel). Am „Písečný vrch“ bei Bečov wurde ein Atelier mit zahlreichen Kernen ausgegraben. Die Ergebnisse einer früheren Grabung von der Pekárna-Höhle veröffentlichte B. Klíma.

Das Spätpaläolithikum wurde besonders in Böhmen bekannt geworden (Federmessergruppe, Epimagdalénien, Ostroměf-Gruppe; S. Vencel). In Mähren wurde in Tišnov-„Dřínová hora“ eine Notgrabung durchgeführt (O. Kos) und eine neue Oberflächenfundstelle in Sady bekanntgegeben. In der Slowakei entdeckte man erstmals in der ČSSR eine Industrie mit Švidry-Stielspitzen (Velký Slavkov bei Poprad; B. Novotný).

Dem Endpaläolithikum („Mesolithikum“) wird die einzige Grabung in Hořín bei Mělník in Böhmen gewidmet (K. Sklenář). Die Siedlung von Smolín in Mähren konnte mittels eines RC-Datums ins Boreal datiert werden.

Das folgende Kapitel stellt einen Abriss der paläolithischen Entwicklung in der ČSSR dar; wo die Problematik und die Beziehungen einzelner Stufen und Gruppen behandelt werden.

Im abschließenden Kapitel wird der Versuch unternommen, das gesellschaftlich-historische Bild des Paläolithikums in Anschluß an die neuesten marxistisch gefaßten Studien R. Feustels aufzuzeigen.

Übersetzt vom Autor

